

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Реферат наукової роботи

**«ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»**

- 1. РОГОЗЯН Юлія Сергіївна** – кандидат економічних наук, заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва Інституту економіко-правових досліджень НАН України.
- 2. ЗАБЛОДСЬКА Дар'я Вадимівна** – кандидат економічних наук, провідний економіст відділу проблем міжрегіонального співробітництва Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

Київ – 2020

Актуальність. В умовах обраного Україною вектору інтеграції до Європейського Союзу як рівноправного суб'єкта міжнародних економічних відносин, постає необхідність використання нових форм розвитку державної та регіональної політики, які відбивають особливості сучасних зв'язків та відносин у різних сферах економічної діяльності між суб'єктами господарювання. Поглиблення регіональних відносин може відбутися за рахунок активізації міжрегіонального економічного співробітництва, яке розглядається вченими як одна з визначальних рис сучасного розвитку світової та національної економіки. Активізація міжрегіонального співробітництва здатна забезпечити ефективну комплементацію ресурсів, розширити можливості для нарощування внутрішнього потенціалу кожного регіону та досягти синергетичного ефекту від такої взаємодії у стратегічному вимірі.

Дослідженню теоретичних та практичних проблем розвитку міжрегіонального співробітництва присвячені наукові праці таких зарубіжних і вітчизняних учених, як О. Астаф'єва, Т. Барановська, Б. Беззубко, С. Біла, П. Беленький, І. Бабець, Т. Вертинська, С. Вовканич, О. Волович, С. Гакман, З. Герасимчук, В. Євдокименко, О. Лукаш, О. Лютак, М. Максимчук, Н. Межевич, Н. Мікула, Н. Павліха, Л. Прокопенко, Т. Ренькас, І. Рукіна, І. Сторонянська, І. Студеніков, Т. Терещенко, В. Третяк, Т. Ускова та інші. Вагомий внесок у дослідження питань методології та стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва зробили такі українські вчені: Є. Ахромкін, Е. Бойченко, І. Буднікевич, С. Гречана, І. Заблодська, О. Клімович, О. Коломицева, Л. Корольчук, В. Чужиков, С. Шульц тощо. Позитивно оцінюючи наукові напрацювання даних учених, слід зауважити, що більшість висновків базується на огляді теоретичних та прикладних аспектів міжрегіонального співробітництва, створюючи дефіцит теоретико-методологічних та дієвих методичних інструментів щодо стратегічного забезпечення розвитку міжрегіонального економічного співробітництва. Окрім цього, в останні роки у зв'язку з впровадженням реформи децентралізації в Україні стратегічне планування розвитку територій поширюється й на рівень об'єднаних територіальних громад, залишаючи питання планування розвитку міжрегіонального партнерства не охопленими, що вимагає подальшого наукового пошуку сучасних напрямів розвитку міжрегіонального економічного співробітництва у стратегічній перспективі.

Необхідність розроблення теоретичних зasad та методичного інструментарію щодо розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції в контексті формування та реалізації його стратегії зумовили актуальність обраної теми, визначили мету, завдання, логіку, напрями дослідження та структуру наукової роботи.

Метою наукової роботи є розроблення теоретико-методичних зasad і практичного інструментарію щодо формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції. Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

уточнено сутність та зміст міжрегіонального економічного співробітництва;
досліджено світовий досвід розвитку міжрегіонального співробітництва;

розвинуто підходи до оцінки розвитку міжрегіонального економічного співробітництва;

проаналізовано проблеми розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції;

оцінено ефективність міжрегіонального економічного співробітництва в динаміці;

розроблено концепт розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні в умовах євроінтеграції;

обґрунтовано вибір стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції;

розроблено процедуру формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції;

визначено сценарії реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва;

сформовано дискурсивну базу моніторингу реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції.

Основний науковий результат представленої роботи полягає в розробленні теоретико-методичних зasad формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції та розроблення інструментарію оцінювання міжрегіонального економічного співробітництва. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступних положеннях:

уточнено змістовне наповнення сутності міжрегіонального співробітництва в умовах євроінтеграції як форми мультилатеральної співпраці між регіонами або територіальними громадами через місцеві або регіональні органи влади у межах їх компетенцій на основі узгодженості інтересів усіх учасників співпраці, необхідних для досягнення євроінтеграційних цілей; сутність поняття "міжрегіональне економічне співробітництво" як системи економічних відносин між суб'єктами господарювання регіонів однієї держави, що формуються та розвиваються на мезорівні в процесі суспільного відтворення матеріальних благ і послуг з метою вирішення спільних соціально-економічних проблем, що дало змогу поглибити поняттєвий апарат регіональної економіки;

узагальнено світовий досвід міжрегіонального економічного співробітництва в контексті формування стратегії його розвитку шляхом визначення особливостей реалізації міжрегіональної економічної співпраці регіонів (земель, провінцій, областей), притаманних різним країнам світу, що дозволило встановити сучасні інструменти підтримки розвитку регіонального (міжрегіонального) співробітництва в Україні в умовах євроінтеграції (проекти, програми, контракти, угоди, стратегії, гранти тощо);

удосконалено методичний підхід до оцінки розвитку міжрегіонального співробітництва на основі групування регіонів за результатами оцінювання компонентів (економічного, соціального й демографічного) міжрегіональної взаємодії та впроваджування бізнес-проектів (планів), що сприятиме активізації співпраці регіонів в умовах європейської інтеграції;

розвинуто підхід до аналізу проблематики розвитку міжрегіонального економічного співробітництва на основі кластеризації проблем за рівнями управління (світовий, європейський, національний (державний) та міжрегіональний), основними напрямами розвитку економічної співпраці, що дозволило встановити сутнісну аберацію понять "міжрегіональне співробітництво", "транскордонне співробітництво", "прикордонне співробітництво" та "міжнародне співробітництво";

сформовано підхід до оцінки ефективності міжрегіонального економічного співробітництва в динаміці як передумови формування стратегії його розвитку шляхом визначення комплементарних коефіцієнтів, які відбивають активність внутрішнього та зовнішнього співробітництва регіонів-партнерів, ефективності розвитку міжрегіонального економічного співробітництва усередині країни та її зовнішній діяльності, що дало змогу оцінити ефективність міжрегіонального економічного співробітництва (на прикладі Львівського та Закарпатського регіонів) та сформувати підґрунтя для розробки стратегії розвитку економічного співробітництва регіонів-партнерів в умовах євроінтеграції;

розроблено концепт розвитку міжрегіонального співробітництва в умовах євроінтеграції, який представляє собою контраверсійне об'єднання теоретико-методичного, нормативного та аналітико-практичного блоків, елементи яких відбивають результати наукових та емпіричних здобутків міжрегіональної співпраці, що сприятиме активізації виконання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом через реалізацію міжрегіональних договорів про співробітництво в різних секторах економіки;

обґрунтовано вибір домінуючої стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції на основі аналізу еволюції поглядів на елементи терміновтворення дефініції «домінуюча стратегія», векторів формування домінуючої стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва та концепції SMART-спеціалізації, яка створює передумови для розвитку міжрегіональних відносин через наявність синергетичного ефекту від співпраці органів влади, науки і підприємництва;

розроблено процедуру формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції, яка передбачає реалізацію чотирьох етапів (організаційний, аналітичний, стратегічний, етап моніторингу та оцінки результативності реалізації стратегії) із деталізацією заходів щодо реалізації кожного з них, що дало змогу розробити макет формування та реалізації стратегії розвитку економічного співробітництва регіонів з урахуванням унікальних особливостей кожного з них;

визначено сценарії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва (інноваційного (оптимістичного), базового і консервативного (песимістичного), ризики реалізації стратегії розвитку міжрегіональної економічної співпраці та шляхів їх нейтралізації, що дало змогу виокремити драйвери розвитку сучасної регіональної економіки (технологічний, експортно-орієнтований, драйвер нової промислової економіки);

сформовано дискурсивний фрейм моніторингу реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва, в основу якого покладено

композицію взаємодії суб'єктів моніторингу реалізації стратегії, етапи його проведення (підготовка до моніторингу, збір необхідної інформації, обробка інформації, аналіз її результатів та прийняття відповідних рішень), заходи та особливості реалізації моніторингу, що у цілому дозволяє здійснювати ефективне коригування діючої стратегії з метою покращення результатів міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції.

Практична значимість та обсяг впровадження роботи. Наукову роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України: "Інфраструктурне забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва в Україні" (номер державної реєстрації 0114U001180, 2014–2016 рр.), "Економіко-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад" (номер державної реєстрації 0117U002306, 2017–2019 рр.), а також відповідно до плану наукових досліджень Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України при виконанні теми "Теоретико-методологічні основи управління для забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні в умовах гіbridних загроз та постконфліктної трансформації" (номер державної реєстрації 0119U100436, 2019 р.).

Досягнутий ефект полягає у впровадженні результатів наукової роботи у діяльність:

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України для здійснення більш об'єктивного порівняльного аналізу ефективності міжрегіональної економічної співпраці та підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів щодо економічного розвитку (лист 3902-05/23330-07 від 04.06.2019 року);

Донецького наукового центру НАН і МОН України задля розвитку співробітництва між регіонами України (лист №201/10 від 04.02.2020 року);

Міжнародного фонду "Східна Європа" для використання у поточній діяльності (лист №39 від 10.02.2020 року);

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України та Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України (у навчальному процесі).

Отримані результати дослідження, висновки та пропозиції обговорювалися й схвалені на III Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості" (м. Львів, 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Майбутній науковець – 2015" (м. Сєвєродонецьк, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Розвиток національної економіки: теорія і практика" (м. Івано-Франківськ, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Економіка і менеджмент – 2015: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку" (м. Дніпропетровськ, 2015 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Податкові метаморфози: український шлях до євроінтеграції" (м. Сєвєродонецьк, 2015 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Економіка підприємства: теорія і практика" (м. Київ, 2016 р.), XXIII Міжнародній науково-практичній конференції "Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи" (м. Чернівці, 2016 р.), V, VI і VII науково-практичних

конференціях з міжнародною участю "Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку" (м. Харків, 2016-2018 рр.), I Міжнародній науково-практичній конференції "Інновації і сучасні бізнес-технології в економіці та управлінні (союз науки і практики)" (м. Суми, 2018 р.), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми науково-промислового комплексу регіонів" (м. Рубіжне, 2018 р.), VI Міжнародній науковій конференції "Україна – България – Европейски Съюз: съвременно състояние и перспективи" (м. Варна, 2018 р.) та ін.

Публікації. Результати досліджень за темою роботи викладено в 50 наукових працях, серед яких 1 одноосібна монографія, 31 наукова стаття (2 з яких в англомовних виданнях з імпакт-фактором та у Web of Science і Scopus, 29 – у міжнародних каталогах та наукометричних базах EBSCOhost, Index Copernicus, RePEc, ProQuest, РИНЦ, Ulrich's Periodicals Directory, Research Bible, Google Scholar та ін.), 18 тез доповідей. Загальна кількість посилань на публікації авторів складає 39 (згідно з базою даних Google Scholar), з яких 24/h=2 посилання представлено за тематикою наукової роботи.

За результатами наукової роботи отримано 2 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (№ 73900 та № 73903 від 20.09.2017 р.) щодо збору інформації, процедури вивчення громадської думки та підготовчого етапу розробки стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади як суб'єкта міжрегіонального співробітництва.

Короткий зміст роботи. Проведення досліджень теоретичних основ розвитку міжрегіонального економічного співробітництва дозволило визначити природно-історичну сутність даного процесу, встановити чинники, які впливають на активність та характер міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції, окреслити концептуальні засади його розвитку.

За результатами аналізу наукових підходів уточнено змістовне наповнення сутності міжрегіонального співробітництва в умовах євроінтеграції як форми мультилатеральної співпраці між регіонами або територіальними громадами через місцеві або регіональні органи влади у межах їх компетенцій на основі узгодженості інтересів усіх учасників співпраці, необхідних для досягнення євроінтеграційних цілей. Уточнено сутність поняття "міжрегіональне економічне співробітництво" як системи економічних відносин між суб'єктами господарювання регіонів однієї держави, що формуються та розвиваються на мезорівні в процесі суспільного відтворення матеріальних благ і послуг з метою вирішення спільних соціально-економічних проблем.

На основі аналізу світового досвіду реалізації міжрегіонального співробітництва виявлено проблему ігнорування ключовими стейкхолдерами інтересів суб'єктів господарювання на міжрегіональному рівні. Обґрунтування доцільності застосування стратегій, як сучасного інструмента вирішення питань розвитку міжрегіонального економічного співробітництва, дало можливість з'ясувати, що в дослідженіх країнах роль стратегій розвитку виконують програми, спрямовані на спільне залучення інвестицій та впровадження нових технологій. Дослідження досвіду країн світу щодо розвитку міжрегіональної співпраці дозволили згрупувати їх залежно від змісту та цілей співробітництва та визначити

сучасні й дієві інструменти підтримки Євросоюзом розвитку регіонального (міжрегіонального) співробітництва в Україні, до яких віднесено проекти, програми, контракти, угоди, стратегії, гранти, при цьому основним інструментом підтримки міжрегіонального співробітництва виступає Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом з відповідними українськими та європейськими нормативно-правовими актами.

Процес європейської інтеграції вимагає удосконалення методичного забезпечення розвитку міжрегіонального співробітництва, тому у роботі сформовано процедуру оцінки розвитку міжрегіональної співпраці, яка передбачає групування регіонів за результатами оцінювання компонентів (економічного, соціального й демографічного) міжрегіонального співробітництва та запровадження бізнес-проектування (планування), яке обґруntовує залучення до виробництва бенефіціарів з різних регіонів України та країн Євросоюзу.

Дослідження проблематики сучасного розвитку міжрегіонального економічного співробітництва шляхом аналізу його основних напрямів та інструментів дозволило встановити головну проблему розвитку економічної співпраці між українськими регіонами, яка полягає в сутнісній аберациї понять "міжрегіональне співробітництво", "транскордонне співробітництво", "прикордонне співробітництво", "міжнародне співробітництво", що утворює плутанину в питаннях розвитку співробітництва між суб'єктами господарювання на міжрегіональному рівні. Дослідження особливостей реалізації європейської концепції "співробітництво без кордонів" дало змогу визначити дві основні моделі просторової організації міжтериторіального співробітництва (мережеву й інтегровану) та виокремити програми міжтериторіальної співпраці, що сприяло формуванню на їх основі загальних тенденцій розвитку міжрегіонального економічного співробітництва.

На основі визначення комплементарних коефіцієнтів активності внутрішнього і зовнішнього співробітництва регіонів-партнерів, а також розвитку міжрегіонального економічного співробітництва всередині країни та в її зовнішній діяльності удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності міжрегіонального економічного співробітництва у динаміці. За результатами апробації даного методичного підходу співробітництво між Львівським та Закарпатським регіонами охарактеризовано як недостатньо ефективне, оскільки партнери не використовують всіх можливостей для спільного розвитку, проте позитивна динаміка загального коефіцієнту ефективності міжрегіонального економічного співробітництва свідчить про здатність обох регіонів до подальшого розвитку шляхом розширення їх міжрегіональних відносин.

За результатами проведених теоретичних та емпіричних досліджень розроблено концепт розвитку міжрегіонального співробітництва в умовах євроінтеграції, який представляє собою контраверсійне об'єднання теоретико-методичного, нормативного та аналітико-практичного блоків, елементи яких відбивають результати наукових та емпіричних здобутків. Виконанню Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом сприятиме реалізація чинних міжрегіональних угод про співробітництво в різних секторах реальної економіки та програм щодо євроінтеграційної політики.

На основі дослідження первісної словотворчої структури термінів "стратегія", "стратегія розвитку", "домінуюча стратегія", "домінуюча стратегія розвитку" визначено та обґрунтовано сутність поняття "домінуюча стратегія розвитку міжрегіонального економічного співробітництва", під якою розуміється стратегія розвитку економіки регіонів-партнерів на основі концепції SMART-спеціалізації, яка формується, на відміну від існуючих традиційних підходів (спеціалізації, диверсифікації та диференціації), в контексті моделі кон'югації елементів SMART-спеціалізації за результатами аналізу тенденцій та проблем розвитку економіки регіонів, конкурентних переваг, що обумовлює вигідність розвитку міжрегіональних відносин у стратегічній перспективі через наявність синергетичного ефекту від співпраці органів влади, науки і підприємництва.

З метою подолання існуючих протиріч у питаннях стратегічного планування територій удосконалено процедуру формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва, яка містить чотири етапи (організаційний, аналітичний, стратегічний, етап моніторингу та оцінки результативності реалізації стратегії) та шість кроків їх деталізації, що дозволило розробити макет формування та реалізації стратегії розвитку економічного співробітництва регіонів з урахуванням унікальних особливостей кожного з них.

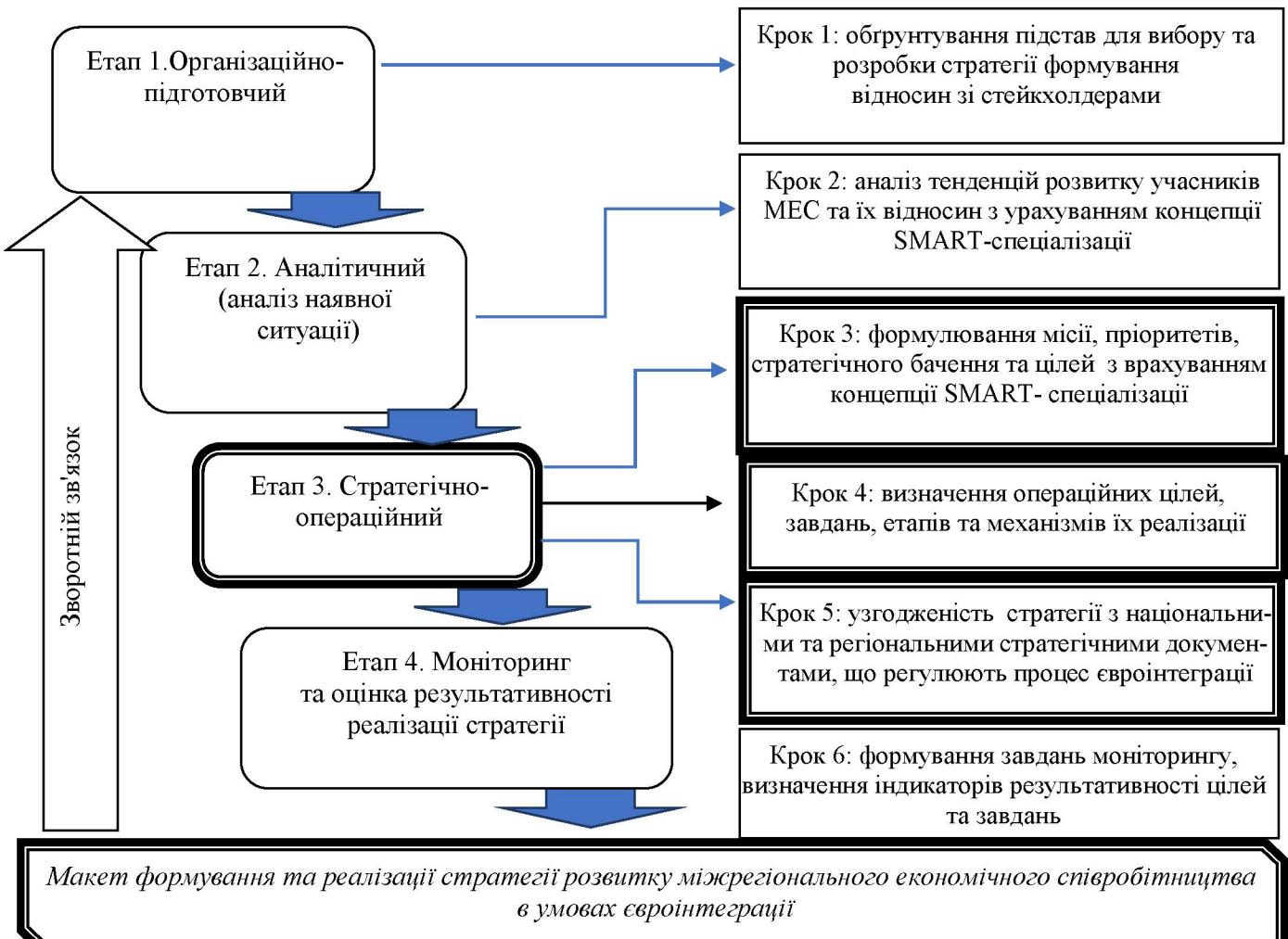

Рис. Процедура формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції

На основі проведених досліджень обґрунтовано доцільність використання сценарного підходу до реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва, який ґрунтуються на визначені основних сценаріїв реалізації даного процесу (інноваційний (оптимістичний), базовий та консервативний (песимістичний), що дозволило встановити основні ризики реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва та шляхи їх нейтралізації, а також виокремити три драйвери розвитку сучасної регіональної економіки (технологічний, експортно-орієнтований та драйвер нової промислової економіки) з метою подальшої структурної корекції розвитку економічного співробітництва регіонів-партнерів.

Провадження стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції передбачає необхідність вимірювання процесу досягнення кожної стратегічної та оперативної цілі, що спонукало розробити дискурсивний фрейм моніторингу реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва, в основу якого покладено композицію взаємодії його суб'єктів, етапи проведення, заходи та особливості реалізації моніторингу, його інформаційне забезпечення.

Таким чином у науковій роботі розроблено теоретико-методичні засади формування та реалізації стратегії розвитку міжрегіонального економічного співробітництва та інструментарій оцінювання міжрегіонального економічного співробітництва в умовах євроінтеграції.

Претенденти:

Заступник завідувача відділу
проблем міжрегіонального співробітництва
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України,
кандидат економічних наук

Ю.С. Рогозян

Провідний економіст відділу
проблем міжрегіонального співробітництва
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України,
кандидат економічних наук

Д.В. Заблодська